

Fırat Mollaer, Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık. Metis Yayınları, İstanbul 2019 (1. Baskı, 355 sayfa)

Nermin Kenuşa IŞIK¹

Yazar Bursa doğumlu olup kazandığı doktora bursları sayesinde Glasgow ve Newyork'ta yaşamıştır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji programında doktorasını tamamlamıştır. Siyasal-sosyal kuram, siyasal düşünceler, kültürel incelemeler ve Modern Türkiye'de siyasal düşünceler alanlarına yönelerek, bu alanlara dair çeşitli kitaplar kaleme almıştır. Kimlik politikaları üzerine daha önce bir derleme kitap yayınlayan yazar, bu kitabında yine kimlik üzerine yoğunlaşarak kimlik kavramına ve tanınma sürecinde yaşanan mücadeleleri Edward Said²'in öncülük ettiği “şarkiyatçılık” kavramı çerçevesinde ele almaktadır. Kimlik kavramının oluşum süreçleri ve kimliğin politikalarına dair günümüze kadar gelen birçok kuram ve kuramcıya yer vererek karşılaştırmalı ve eleştirel bir çalışma oluşturmuştur.

Eser teşekkür, önsöz, içindekiler ve dört ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin her biri alt başlıklardan oluşmakta ve bu alt başlıklar da çeşitli alt başlıklara daha ayrılmaktadır. Ana bölümlere başlarken girişinde o bölümde ele alınan konuda öne çıkan bir yazar ve o yazara ait bir alıntı yer almaktadır. Bu sebeple kitaba başlamadan önce kitabın genel çerçevesine etki eden Said'e ait bir söz yer almaktadır;

“Bir yanda hiçlik, diğer yanda utanç verici bir gurur. Başka bir deyişle, insan ya kimlik hissini kaybeder ve böylece kaotik, farklılaşmamış ve anonim zamanın akışında kayboluyor görünür... ya da korkunç bir bencil olur.” (2010 aktaran Mollaer 2019: 9).

Yazar bu kitabın ortaya çıkması ile ilgili süreci ve katkısı olan kişileri teşekkür yazısında detaylı olarak belirtmiştir. Daha sonra esere dair açıklayıcı ve özet niteliğinde bir önsöze yer vermiştir.

Birinci bölümde kimlik kavramı, anlamı ve mesafe hakkında kuramsal bir çerçeve aktarılmaktadır. Kimlik kavramının Erik H. Erikson'ın tartışmaya açmasından sonra popülerleştiğini vurgulayan yazar bu durumu Erikson'ın “zamanımızda kimlik çalışmak Freud'un döneminde cinsellik çalışmak kadar stratejiktir.” (Erikson, 1950 aktaran Mollaer 2019:25) sözlerine yer vererek destekler. Kimlik kavramına dair çeşitli çalışmalara yer veren yazar kavrama dair görüşlerin tarihsel süreçte değişimini de çalışmasında işlemiştir. Kimlik kavramını ve kimlik politikasını açıklarken Said'in ileri sürdüğü *kontrapuntal* terimine sıkça yer verir. Kimliği çalışırken kimliği çevreleyen gerilimden bahseden yazar bu gerilimi açıklamak amacıyla bir müzik terimi olan 'Kontrapuntal'i kullanır. “Müzikte çok sesliliğin bir boyutu” (Mollaer 2019:32) olarak açıklanan bu terim gerçekte içerisinde bir birine zıtlıklar barındıran kimliklerin bir aradalılıkları sırasında oluşan gerilimlerine gönderme yapmaktadır. Kimlik kavramının bu gerilimini özdeşlik-farklılık, evrensellik-tikellik kavramları çerçevesinde kuramcılarının araştırmaları ile açıklamıştır.

İkinci bölümde kimlik kavramının tanınma ile ilişkisini Hegelci bir perspektiften ele almaktadır. Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi* adlı eseri temel alınarak felsefi bir boyutta ele alınan tanınma kavramına yer verilmektedir. Hegel'in öne sürdüğü "ihtiyaç" ve "arzu" kavramları kimlik bağlamında ele alınıp Taylor'ın "tanınma" kavramı ile birleşerek

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Fakültesi, Kültürel Çalışmalar ve Medya Bölümü, kenuşa_17@hotmail.com, ORCID: orcid.org/0000-0003-3761-245X.

² Edward W. Said, *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*, Metis Yayınları. İstanbul 2013.

Geliş/Received: 17.11.2020, **Kabul/Accepted:** 07.12.2020

“tanınma arzusu” kavramı olarak öne sürülmüştür. Tanınma arzusu kavramını açıklamak için eserde Hegel’in “efendi-köle diyalektiği” kullanılmıştır. İlerleyen bölümlerde bu tanınma kavramını ve tanınmaya dair çalışmaları geniş bir çalışma ile ele alarak kimlik politikaları içerisinde üretilen çalışmalar ile birlikte karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Tanınma kavramını efendi-köle ikiliği içerisinde anlatırken aslında okuyucuyu daha sonraki bölümde yer alacak olan “Sömürge Toplumlarında Tanınma” başlıklı bölüme hazırlamaktadır. Fanon’un eserlerini temel alarak sömürgecilik ve sömürge bir toplumda yaşamının kimlik üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Fanon’un eserinde yer alan örneklemeler yoluyla tanınma mücadeleleri aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde “Dünyalar Arasında: Kimlik, İroni ve Bağlılık” başlığı altında bu kitabın oluşmasının temel kaynağı niteliğinde olan Said’in çalışmaları üzerinden bir kimlik ve sürgün anlatısı işlenmektedir. Said, Filistin doğumlu Londra’da yaşayan bir vatandaş olarak kendi deneyimlerine yer verdiği metinlerde sürgün ve temsil meselelerine işaret eder. Batının doğuyu temsilini eleştirmektedir. Bu bölümde de daha önceki bölümlerde kullandığı gibi bir müzik terimi olan *leitmotiv* terimine yer verir. Burada Mollaer, “Bir müzik terimi olduğundan, *leitmotiv*, Said külliyatını tanımlamak için özellikle elverişlidir. Bir başka müzik terimi, *kontrapuntal*, kimliğin nasıl anlaşıldığını ifade ederken, *leitmotiv*, kimliğin aynı külliyatın süregiden en önemli anahtar kelimesi olduğunu anlatır.” (2019: 146) dipnotu ile bu kavramların kimlikte kullanımını detaylandırır. Daha önceki bölümlerde kavramsal olarak tartıştığı evrensellik-tikellik, tanınma gibi kavramları Said’in sürgün, temsil kavramlarıyla ele alır. Kimliğin sömürge toplumlarında işleyişine daha önce Fanon’un anlatıları ile yer veren yazar, konuya Said’in sürgün anlatılarını da ekleyerek kimliğin veya ait olmanın paradoksuna metinlerdeki deneyimlerden yararlanarak açıklık getirmeye çalışır. Örneğin:

“ ‘Bizi onlardan ayıran hat, dilsel, kültürel, ırksal ve etnik bir hattı’ (Said 2000:17). Bu hat, Şarkiyatçılığın ayırıcı vasıflarından biri olan, nesnesini inşa ederken indirgeyen, yerliye ikinci sınıf varlık muamelesi yapılmasını haklılaştıran ‘siyasal efendi-köle ilişkisi’ndeki sınır çizme operasyonunun parçasıydı (Said 2007:291, 2005:107). Bu nedenle, Şarkiyatçılık üzerine yeniden kaleme aldığı yazıda ‘bir şarklı olduğum bilinci, sömürge dönemi Filistin ve Mısır’da geçen ilk gençliğimden beri vardı bende.’ (Said 2000:71) diye yazacaktı” (aktaran Mollaer 2019:197).

Dördüncü bölümde ise aslında bütün bu kavramsal ve kuramsal anlatılar ile birlikte ele alınan kimliğin sürgün, sömürgecilik gibi politikaları hem toplumsal hem de politik bir boyutta incelemeye çalışır. Kitabın son bölümü olan bu bölüm kitaptaki diğer 3 bölümün bir sentezi olarak görülebilir. Kitapta bahsedilen kavramlar ve süreçler burada daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmakta ve ele alınmaktadır. Örneğin kitabın önceki bölümlerinde de değinilmiş olan başlangıçlar konusu burada daha detaylı biçimde ele alınmıştır. *Başlangıçlar* adlı başlıkla aslında kimliğin kendisini tanımlamasını teorik bir çerçevede başka kuramcılardan beslenerek açıklamaktadır. Mollaer Said’in ele aldığı *başlangıçlar*’ın fenomenolojiden geldiğini savunur ve bunu; “Başlangıçlar’ın fenomenoloji mirasını devraldığının tematik göstergesi ise, Said bu akımın lügatindeki “bilinç”, “niyet”, “anlam” gibi terimleri kullanarak, başlangıcı bir anlam üretimi için yola çıkan niyetli bir eylem ve “bir ruh hali, bir çalışma şekli, bir tavır, bir bilinç” olarak tanımlamasıdır”(Said 2009: 15 aktaran Mollaer 2019: 239) aktarımı ile belirtir. Başlangıçların üç temel kavram-*dünya, tarih, irade*- ile anlamının mümkün olduğundan bahsetmekte ve bunu kavramları alt başlık olarak bu bölümde tek tek açıklamaktadır. Kimliğin ve tanınma mücadelesinin bir direniş kimliğine dönüşümünden bahseden bölümlere ek olarak bu bölümde Hall ve Arendt’in çalışmalarından yararlanarak kültürel ve politik boyutuna dair bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Hall’ün kimlik anlayışını Said’in kimlik bakış açısı ile karşılaştırarak kimliğin köken arayışını ve tarihselliği hakkında analizlere yer vermiştir.

Eserin sonlarına doğru Said'in şarkiyatçılık terimi ve şark anlayışları hakkında yazılan eleştirilere yer verilerek karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Temsil sorununu temelde ele alan yazarın batı söylemi ile yaratılan doğulu imajını ve Said'in bunu kaleme aldıktan sonra geliştirilen olumlu ve olumsuz eleştirilere değinmiştir. Burada en çok dikkat çeken Fanon'un siyah ve beyaz meselesini ele alırken aslında makul olanın –yani tanınmanın- hep beyaz olmak olarak görüldüğünün ironisine vurgu yapılmaktaydı. Said'in sürgün anlatısında da tanınma mücadelesine yer verirken yine bu ironiye değinmiştir. Kimliğin ait olma noktasında nasıl konumlandığına veya konumlanamadığına bu bölümde daha detaylı yer vermiştir.

Özet olarak günümüzde popüler bir tartışma konusu olan ve süreç içerisinde yeniden değişen, dönüşen kimlik olgusu tek ve genel geçer bir tanımlamaya sahip olmamıştır. Bu kitapta bu kavrama şarkiyatçılık ve sömürgecilik çerçevesinden bakan Mollaer kimliğe bakmanın bir açısını göstermekle birlikte eserinde kimlik ile ilgili kavramsal ve kuramsal çalışmaların çoğuna yer vererek bir çerçeve çizmiştir. Kuramlar ve kuramcıların eleştirel bakış açısının yer aldığı eserde kimliğe ve kimliğe dair tartışmalara eleştirel bir gözle bakmayı sağlamıştır. Fanon'un siyah- beyaz çatışmasını, Said'in sürgün bir göçmen olmasını kimliğin tanınması ve ait olma durumunun süreç içerisinde karşılıklı gerilimini aktarmıştır. Böylece tanınma mücadelesinin bir direniş kimliği oluşturmasının süreç içerisinde nasıl geliştiğini açıklamıştır. Burada temel alınan yazarlar aslında stratejiktir. Çünkü kimlik ve sömürgecilik anlatılarının temellerini kuran yazarlar, aslında sömürgeciliğin ve şarkiyatçılığın yeniden düşünülüp yazılmasına, eleştirel bir gözle bakılmasına ön ayak olmuştur. Eserde elbette birçok yazara rastlamak mümkün ama kitabın oluşmasında temel alınan yazarlar stratejiktir. Kimlik, sürgün veya sömürgecilik çalışan araştırmacılar için iyi bir kaynak olmak ile birlikte içerisinde barındırdığı teorik anlatımlar ile araştırma yapılacak alanda nerelere bakılabileceği ne hangi yazarlardan yararlanılabileceği üzerine iyi bir rehber niteliğindedir. Teorik çerçeve olarak kurgusu iyi olan bu eserin yaklaşık 30 sayfası kaynakça için ayrılmıştır. Her ne kadar temelde Said'in çalışmalarına yer veriyor olsa da eleştirel bir çizgi çizdiği için karşıt görüşlere de yer vererek objektif bir bakış açısı yakalamıştır.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. Çev. Bülent Peker. İletişim.
- Arendt, H. (2000). *İnsanlık Durumu*. Çev. Bahadır Sina Şeker. İletişim.
- Arend H. (2012). *Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichman Kudüs'te*. Çev. Özge Çelik, Metis.
- Taylor, C. (1989). *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press.
- Taylor, C. (1995). "Tanınma Politikası", *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*. Haz: Amy Gutman, Çev. Yurdanur Salman, YKY.
- Fanon, F. (2018). *Yeryüzünün Lanetlileri*. Çev. Şener Süer, Versus Yayınları.
- Fanon, F. (2016). *Siyah Deri Beyaz Maskeler*. Çev. Cahit Koytak, Encore Yayınları
- Hall, S. (1989). Ethnicity: Identity and Difference, *America*, no. 23:4.
- Hall, S. (1996). Who needs Identity?, *The Questions of Cultural Identity*. Haz. Stuart Hall ve Paul du Gay. Sage.

Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora. *Kimlik: Topluluk/ Kültür/ Farklılık*. Haz. Jonathan Rutherford, çev. İrem Sağlamer, Sarmal.

Hegel, G.W.F. (1993). Tinin Fenomenolojisine Giriş. *Hegel'i Okumak*. Haz. ve çev. Tülin Bumin, Kabalıcı.

Mollaer, F. (2019). *Kimlik, Tanınma Mücadeleleri ve Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metis Yayınları.

Said, E. W. (2010) *Joseph Conrad ve Otobiyoğrafide Kurmaca*. Çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Said, E. W. (2013). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.